

KÖZLEMÉNYEK

Az Európai Közösség IPERION CH projektje – Mit jelent a magyaroknak?

2015. május 1-én hivatalosan is kezdetét vette az Európai közösség H2020 programjának IPERION CH nevű négyéves projektje.

Az IPERION CH (a.m. Integrated Platform for the European Research Infrastructure ON Culture Heritage) projekt célkitűzése, hogy a kulturális örökség kutatásában és megóvásában vezető szerepet játszó kiemelkedő európai intézetek között egyedülálló együttműködést valósítson meg. Az együttműködő intézetek a projekt keretében hozzáférést biztosítanak a kulturális örökség tárgyú vizsgálatokban használt saját vizsgálati berendezéseikhez, műszereikhez, továbbá adatbázisokhoz, ill. az együttműködés során rendelkezésre bocsátják szaktudásukat is. Az IPERION CH projekt végső célja egy önálló és tartós, a kulturális örökség kutatásával foglalkozó európai kutatási konzorcium (European Research Infrastructure Consortium– ERIC) megalapozása. A projekt honlapja: <http://www.iperionch.eu/>.

Az IPERION CH a korábbi keretprogramok LabS-TECH <http://www.chm.unipg.it/chimgen/LabS-TECH.html>, Eu-ARTECH <http://www.eu-artech.org/> és CHARISMA <http://www.charismaproject.eu/> projektjeinek szerves folytatása – új elemekkel. Az együttműködésnek 23 partnerintézete van 12 uniós országból, továbbá 1 partner az Egyesült Államokból. A résztvevő intézetek:

Consiglio Nazionale Delle Ricerche (CNR), Róma, Olaszország
 Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK-IRPA), Brüsszel, Belgium,
 Doerner Institut, Bayerische Staatsgemäldesammlungen (DI-BS), München, Németország
 Stiftung Preussischer Kulturbesitz (SPK), Berlin, Németország
 Rheinisch-Westfaelische Technische Hochschule, (RWTH), Aachen, Németország
 Statens Museum for Kunst (SMK), Kopenhága, Dánia
 Agencia Estatal Consejo Superior De Investigaciones Cientificas (CSIC), Madrid, Spanyolország
 Museo Nacional del Prado (PRADO), Madrid, Spanyolország

Centre National De La Recherche Scientifique (CNRS), Párizs, Franciaország
 Institut National De Recherche En Informatique Et En Automatique (INRIA), Le Chesnay, Franciaország
 Société Civile Synchrotron SOLEIL (SOLEIL), Gif sur Yvette, Franciaország
 Foundation For Research And Technology Hellas (FORTH), Heraklion, Görögország
 Idryma Ormylia (Of-ADC), Ormylia, Görögország
 Magyar Tudományos Akadémia Atommagkutató Intézet (MTA ATOMKI), Debrecen, Magyarország
 Magyar Tudományos Akadémia Wigner Fizikai Kutatóközpont (BNC-Wigner), Budapest, Magyarország
 Agenzia Per La Promozione Della Ricerca Europea (APRE), Róma, Olaszország
 Opificio Delle Pietre Dure (OPD), Firenze, Olaszország
 Alma Mater Studiorum - Universita Di Bologna (UNIBO), Bologna, Olaszország
 Ministerie Van Onderwijs, Cultuur En Wetenschap (RCE), Hága, Hollandia
 Uniwersytet Mikolaja Kopernika W Toruniu (NCU), Torun, Lengyelország
 Laboratorio Nacional De Engenharia Civil (LNEC), Lisszabon, Portugália
 British Museum (BM), London, Egyesült Királyság
 The National Gallery (NG), London, Egyesült Királyság
 The J. Paul Getty Trust (GCI) Los Angeles, Amerikai Egyesült Államok (mint „külsős” tag)

Szakmai presztízsének, továbbá a korábbi CHARISMA projektben kifejtett sikeres tevékenységének köszönhetően Magyarországról a debreceni MTA ATOMKI, valamint a Budapesti Neutronközpont (BNC) két tagja, az MTA Wigner Fizikai Kutatóközpont és az MTA Energiatudományi Kutatóközpont vesz részt a projektben. A BNC reprezentánsa az MTA Wigner FK.

A projekt tevékenysége 3 fő irányban, 12 munkacsomagba (Work Package – WP) szervezve zajlik. A három fő irány az ún. Transnational Access – TNA, azaz európai kutatók hozzáféréseinek biztosítása a kutatási infrastruktúrákhoz, a Joint Research Activity – JRA, azaz egy-egy kutatás-fejlesztési célfeladat érdekében történő együttműködés a résztvevő intézmények között, valamint az ún. Networking Activity – NA, amely célja jövőbeli együttműködési kapcsolatok kialakítása például az oktatás, az eredmények közzététele terén, továbbá a már említett EU RI létrehozása. A magyar

partnerek a TNA mellett bekapcsolódnak JRA és NA tevékenységekben is részt vesznek, különösen fontos a TNA, azaz a mérési szolgáltatás / együttműködés területén vállalt szerepünk.

Az európai intézetekből pályázó kutatók („felhasználók” vagy „userek”) háromféle kutatási szolgáltatást (TNA) vehetnek igénybe.

ARCHLAB: Ezen szolgáltatás keretében a kutatók tanulmányozhatják a résztvevő múzeumok, kutatóközpontok, mint (BM és NG (UK), CNRS-C2RMF (FR), KIK-IRPA (BE), OPD (IT), PRADO és CSIC (ES), RCE (NL), SMK-CATS (DK) SPK (DE)) archívumait, adatbázisait, műtárgyak, ill. konzerválásuk dokumentációját.

FIXLAB: Ezen kutatási szolgáltatás keretében a kutatók kisebb kutatási projektekkal pályázhatnak négy európai nagyberendezés (AGLAE (FR), BCN-WIGNER (HU), MTA Atomki (HU), SOLEIL (FR)) különböző mérőállomásainál végzendő, többnyire roncsolásmentes vizsgálatokra. A francia AGLAE és a debreceni MTA ATOMKI különböző ionnyaláb-analitikai módszert alkalmaz a műtárgyak összetételének vizsgálatára, a BNC-nél főként neutronokat alkalmazó összetétel- és szerkezetvizsgálati módszerek, valamint kiegészítő röntgen-spektroszkópiai módszerek, végül a SOLEIL-nál szinkrotron-sugárzással kapcsolatos vizsgálati módszerek vehetők igénybe. A négy felsorolt kutatóközpont mindegyikénél többféle kísérleti berendezés áll rendelkezésre, érdemes a kutatási feladat minél eredményesebb teljesítése érdekében több, egymást kiegészítő módszer alkalmazását tervezni.

MOLAB: Ezen szolgáltatás keretében a CNR-INO (IT), CNR-ISTM (IT), CNRS (FR), FORTH (GR), LABDIA (IT), NCU (PL), RWTH (DE), S.M.A.Art (IT) által működtetett, változatos műszerkészletet tartalmazó, mozgó laboratóriumokkal lehet régészeti feltárásokon, műemlékek felújításánál helyszíni vizsgálatokat végezni.

Mindhárom fajta szolgáltatás igénybe vételéhez rövid angol nyelvű pályázatot kell írni, amelynek tartalmaznia kell a kutatás célkitűzéseit, az elvégzendő feladatokat és a várható eredményeket. A beérkező pályázatokat nemzetközi bíráló bizottság értékeli, rangsorolja. A sikeres pályázók a pályázat megvalósításához anyagi támogatást kapnak (utazás, napidíj, ingyenes eszközhasználati lehetőség). A pályázatra jogosultak körét a

felhívások során pontosan ismertetik. Alapelve, hogy egy pályázó (a kutatási csoport vezetője) saját országába nem pályázhat. Tehát például egy Magyarországon dolgozó régész nem pályázhat témavezetőként az ATOMKI-hoz vagy a BNC-hez. Nem kizárt azonban, hogy magyar kutatók csatlakozzanak külföldi kutató vezetésével benyújtott – akár hazai vizsgálati anyagról szóló – pályázathoz. Az IPERION CH lehetőséget nyújt, sőt kifejezetten ösztönzi az ARCHLAB-FIXLAB-MOLAB szolgáltatások „kombinált” igénybe vételét egy-egy kutatási cél megvalósítása érdekében. Természetesen hazai kutatók számára fennáll a lehetőség az ATOMKI és a BNC kísérleti kapacitásainak – térítésmentes igénybevétele, ez azonban az IPERION CH-től független tevékenység. Célszerű, ha a kulturális szakember személyesen veszi fel a kapcsolatot egy-egy berendezés vezető kutatójával, hogy megbeszéljék a célszerűen végezhető vizsgálatokat, azok ütemezését, előnyeit-hátrányait.

A projekt folyamán a TNA kutatási pályázatok beadására évente kétszer lesz lehetőség, a FIXLAB tervezett első felhívására a beadási határidő 2015. szeptember 15. lesz. A projekt kezdetén a 4 FIXLAB központ külön-külön fogadja és bírálja a hozzájuk benyújtott mérési pályázatokat; a projekt vége felé tervezzük, hogy a négy központ egy közös bíráló bizottságot fog üzemeltetni. A pályázat benyújtásában (a megfelelő labor és módszer kiválasztásában, a sikeres pályázat megírásában, stb.) a pályázókat hivatott segíteni az ún. „Welcome Desk” ill. „User Helpdesk”.

A hazai kulturális örökséggel foglalkozó közösség részére bármikor szívesen nyújt segítséget, információt az IPERION CH projekttel kapcsolatban:

Kasztovszky Zsolt
MTA Energiatudományi Kutatóközpont, e-mail:
kasztovszky.zsolt@energia.mta.hu

Pánczél-Bajnok Katalin
MTA Wigner Fizikai Kutatóközpont, e-mail:
bajnok.katalin@wigner.mta.hu

Budapest, 2015. július 15.

Kasztovszky Zsolt

MTA Energiatudományi Kutatóközpont

Archaeometallurgy in Europe IV

Madrid edition
2015, 1st-3rd June

Beszámoló az Archaeometallurgy in Europe IV (4AIE) konferenciáról

Helyszín: Spanyolország, Madrid

Időpont: 2015. június 1-3.

A konferencia honlapja:

<http://www.congresos.cchs.csic.es/aie4/>

2015. június 1-3. között rendezték meg Madridban a szakma egyik legnevesebb rendezvényét, az „Archaeometallurgy in Europe IV” nemzetközi konferenciát. Az esemény helyszíne a Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kutatóközpont (Centro de Ciencias Humanas y Sociales, CCHS-CSIC) épülete és a Nemzeti Régészeti Múzeum (Museo Arqueológico Nacional, MAN) volt. Utóbbi helyen a gyűjtemény megtekintésére is alkalma nyílt a résztvevőknek. A rendezvényt a Spanyol Nemzeti Kutatási Tanács Történelmi Intézete (Instituto de Historia, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, IH-CSIC) szervezte a Nemzeti Metallurgiai Kutatóközponttal (Centro Nacional de Investigaciones Metalúrgicas, CENIM-CSIC), a Nemzeti Régészeti Múzeummal, a Madridi Autonóm Egyetemmel (Universidad Autónoma de Madrid, UAM) és a madridi Német Régészeti Intézettel (Deutsches Archäologisches Institut-Madrid) együttműködésben.

A konferencia több mint 150 résztvevője 90 szóbeli előadásban és 54 poszteren mutatta be legújabb archeometallurgiai eredményeit. Az előadások húsz szekcióban zajlottak, amelyek az archeometallurgia teljes területét felölelték: Early Metallurgy: Iberian Peninsula / Gold 1-2 / Ores and Mines 1-2 / Experimental / Early Metallurgy / Smelting Technology / Provenance / Workshops / Bronze Age 1-2 / Out of Europe / Iron 1-2-3 / Provenance and Trade / Roman Metallurgy / Recycling / Medieval and Modern.

A három plenáris előadás kijelölte a konferencia alapvonalát. A nyitóelőadást William O’Brian tartotta „Information flow and the early spread of metallurgical knowledge in Atlantic Europe” címmel. A második napon Ernst Pernicka professzor előadását hallhattuk, aki a régészeti fémleletek analitikai elemzésének múltjáról és jövőjéről beszélt, kiemelve a nyomelem- és izotópvizsgálatok fontosságát.

1. ábra: A konferencia helyszíne

Fig. 1.: Location of the conference helyszíne

A konferencia zárásaként Thilo Rehren az archeometallurgiai kutatások jelenkori és jövőbeli helyzetét vázolta, kiemelve a kutatások jelentőségét, a kutatók közötti együttműködés, egy közös nevezéktan megtalálásának fontosságát.

A három nap során bemutatott eredmények jól mutatták, hogy a régészeti fémleletek roncsolásmentes vizsgálata mellett a roncsolásos, mintavétellel járó analitikai módszerek is kiemelt fontossággal bírnak (pl. nehézfém-izotóp tömegspektrometria). Ezekkel az eljárásokkal olyan információkra tehetünk szert, melyekre a roncsolásmentes technikákkal nem áll módunkban. Különösen felkeltették az érdeklődésünket a Tesoro di Marengo római kori ezüstkincsről és a Gresham-hajóroncson talált fémekről szóló előadások. Mindkét esetben nyomelemek és ólomizotópok vizsgálatával próbálták meghatározni a nyersanyag származási helyét. Az ólomizotópokon kívül a kevésbé elterjedt, újdonságnak számító ónizotópokról is elhangzott egy előadás, amelyben nem csupán az alkalmazás lehetőségeiről, hanem korlátairól, hatáiról is esett szó. A konferencia során betekintést nyerhettünk az Európán kívüli területek fémművességébe is (a 10-14. századi iszlám fémművesség Iránban, a 9-13. századi Kína ólom-nemesfém kohászata, tanzániai metallurgiai technológiák, stb.).

Ez évben nagyobb létszámban képviseltük a magyar archeometallurgiai kutatásokat, mint a korábbi konferenciákon. Előadásaink és posztereink a Miskolci Egyetem Fémteni, Képlékenyalakítástani és Nanotechnológiai Intézetét, a Miskolci Egyetem Metallurgiai és Öntészeti Intézetét, a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékét, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészeti Tanszékét, valamint a MTA CSFK Földtani és Geokémiai Intézetét képviselték. Bemutatott anyagaink jelentős érdeklődést váltottak ki, különösen a késő római ezüstleletekkel foglalkozók, amelyek már részben a Seuso-kincs

archeometriai kutatásának első eredményeit is bemutatták.

A konferencia záró programja egy egynapos kirándulás volt. Délelőtt Cerro de los Almadenes római kori rézbányáját néztük meg Otero de los Herreros (Segovia) település közelében. A túra során nem csupán a korabeli fejtések nyomait, hanem az ércfeldolgozó műhelyek, olvasztókemencék maradványait is megtekinthettük. Délután San Ildefonso (Segovia) településen a XVIII. században alapított La Granja Királyi Üveggyárat (Real Fábrica de Cristales de La Granja) és múzeumot tekintettük meg.

A hazai archeometriai és archeometallurgiai kutatások nagy elismerése, hogy Milánó (2003), Grado-Aquilea (2007), Bochum (2011) és Madrid (2015) után a következő, 2019-ben tartandó „Archaeometallurgy in Europe V” konferencia megrendezésének lehetőségét – amint azt a madridi rendezvényen bejelentették – Magyarország kapja.

Magyar érdekeltségű poszterek és szóbeli előadások az „Archaeometallurgy in Europe IV” konferencián:

Márton Benke, Valéria Mertinger, István Fórizs, Viktória Mozgai, Bernadett Bajnóczi, Zsolt Mráv, Marianna Dági, Máté Szabó, Mária Tóth: Special applications of X-Ray diffraction on Late Roman silver artefacts. (szóbeli előadás)

Adrián Berta, Mária Tóth, Béla Török, Péter Barkóczy, Árpád Kovács, Krisztián Fintor: Archaeometallurgical examination of finds from Medieval bell casting foundries in Hungary. (szóbeli előadás)

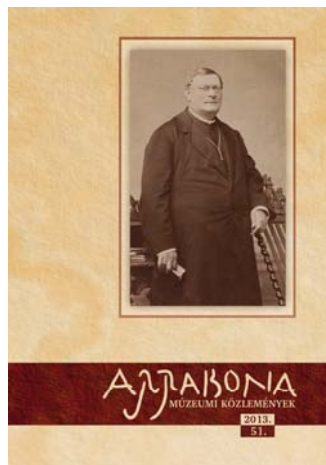
Thomas E. Birch, Guðmundur S. Sigurðsson, Zsolt Kasztovszky, Boglárka Maróti, Imre Kovács, Zoltán Szókefalvi-Nagy, Daniel Sahlén, Gardar Guðmundsson, Marcos Martín-Torres: Iceland's early crucible metallurgy: adapting to new environments with old metals. (szóbeli előadás)

Bernadett Bajnóczi, István Fórizs, Zoltán May, Viktória Mozgai, István Gábor Hatvani, Máté Szabó, Marianna Dági, Zsolt Mráv, Mária Tóth: Handheld XRF mapping of elemental composition of Roman silver artefacts: preliminary results. (poszter)

Béla Török, Péter Barkóczy, Árpád Kovács, Balázs Major, Zsolt Vágner, Edmond El-Ajji, Marwan Hassan, Mayssam Yousef: Arrowheads and chain-mail fragments from the crusader Al-Marqab Citadel (Syria): first archaeometallurgical approach. (poszter)

Mozgai Viktória
MTA CSFK Földtani és Geokémiai Intézet
mozgai.viktoria@csfk.mta.hu

A Rómer bicentenáriumról és az Arrabona 51. 2013. (2015) kötetéről

Szerkesztette, a szövegeket gondozta Csécs Teréz, közreműködött Czigány Dávid; arculatterv, technikai szerkesztés Tanai Csaba Taca; angol fordítás Kovács Lajos; Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum, Győr, 2015. 391 oldal

A „magyar régészet atyjának” tartott Rómer Flóris Ferenc (1815–1889), a 19. század utolsó nagy polihisztorainak egyike: a természet- és néprajztudomány, művészettörténet, epigráfia, numizmatika, valamint heraldika művelője is volt egyben. Mindemellett a győri bencés gimnáziumban, a pozsonyi királyi „feltanodában” elsősorban a természetrajz, majd a pesti katolikus főgimnázium, végül 1863-tól a pesti egyetemen a „történelmi műrégészet” elismert tanárként működött. Annak ellenére, hogy Pozsonyban német nyelvű iparos családba született, 1848-49-ben a magyar szabadságharc ügye mellé állt, és utázként harcolt. Az ezt követően elszervezett bécsi, olasz és josefstadi fogság évei (1849–1854) azonban nem törték meg, tudományos pályafutásának kiteljesedése csak ezután következett be.

A szabadságharc előtti években hangsúlyosabb természettudományos érdeklődése, az 1860-as években inkább a „régiségtan” felé fordult, amelyben döntő szerepe volt saját visszaemlékezése szerint bakonybéli iskolatársának, Ipolyi Arnoldnak:

„...így szólt hozzám a magával minket ragadó falusi lelkész: Hazánkban van elég természetbúvár, régészek nagyon is kevesen vagyunk; te valamikor felléptél e téren, térj át hozzánk s légy archeológussá! Én és archeológus? Én, ki a természettant tanítottam, aztán öt évig könyvkötői munkával életemet tartottam fenn, én ki az újabb tudománytól egészen elmaradtam? De a zohori papnak lelkesítő szavai, annak minden ablakát elfoglaló cserépgyűjteményei, a kirándulás Szt.-

Györgyre és vidékére tanulságos vezetése alatt, és én Vale-t mondék a gyűjtésnek, elajándékoztam gazdag természeti gyűjteményeimet s lettem régésszé.” (Rómer 1886)

A pannonhalmi és bakonybéli tanulóévekben gyökerező, széles körű érdeklődésének megfelelően életének állomáshelyein (Pozsonyban, Győrben, Pesten, Nagyváradon) természetrajzi (pl. fűvészkert), ásványtani, régészeti és néprajzi gyűjtésével, helyi gyűjtők, érdeklődők bevonásával, buzdításával több gyűjtemény alapjait vetette meg. Ezek közt az egyik első, a ma is fennálló, 2013 óta a nevét viselő győri múzeum (Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum), amely az 1859-ben az építészeti emlékek kutatására és fenntartására ügyelő Császári és Királyi Középponti Bizottmány által a környékbeli régiségek gyűjtőhelyéül kijelölt győri bencés gimnázium gyűjteményéből fejlődött ki.

Rómer Flóris bibliográfiájának áttekintése „A Bakony. Terményrajzi és régészeti vázlat” – amelynek méltánylásául a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta – 1860-as megjelenését követően a régészeti, és művészettörténeti tárgyú közlemények kizárólagosságát mutatja (http://romer2015.hu/?page_id=38, letöltve 2016. január 15). Saját munkáin kívül a tudományszervezésben, a formálódó magyar régészet külföldi elismerésében elvülhetetlen érdemeket szerzett, többek közt az Archaeológiai Értesítő 1868-as megalapításával, a Nemzetközi Ősrégészeti és Embertani Kongresszusokon való rendszeres részvételével, majd a VIII. Ősrégészeti és Embertani Kongresszus budapesti megrendezésével 1876-ban.

Mindeközben fáradhatatlanul járta az országot, lejegyezve, lerajzolva a régészeti, építészeti, epigráfiai emlékeken túl néprajzi, természeti érdekességeket összesen 46 jegyzetfüzetébe (Valter 2015, 46). A régészettudományban és műemlékvédelemben kifejtett tevékenységének megbecsülését jól mutatja, hogy a magyarországi régészet legutóbbi összefoglalása 26 helyen említi nevét (MRE 2003, 9, 10, 11, 16–19, 99, 219, 321, 348, 416, 419–420, 434).

2015-ben, születésének 200. évfordulóján többek közt Nagyváradon, Budapesten (Aquincumban, Magyar Nemzeti Múzeumban) tartottak megemlékezést, konferenciát elsősorban múzeumi szakemberek (298, 301.o.). Újabbán, 2016-ban jelentek meg az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága és az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága szervezésében a Magyar Nemzeti Múzeum Dísztermében 2015. október 7-én tartott emlékkonferencia tanulmányai az Archeológia és Műtörténet című kötetben (Kerny & Mikó 2016).

Az Archaeológiai Értesítő 140. és az Archeometriai Műhely XII./2. (<http://www.ace.hu/am/>, letöltve 2016. jan. 15) számát ajánlották emlékének, valamint egy új, színes életrajzi kötettel tisztelgett emléke előtt az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Kulturális Szakbizottsága (Valter 2015). Az általa alapított és nevét viselő győri múzeum – összefogva a Bakonyalja Barátai Egyesülettel és a Rómer Flóris Alapítvánnyal – adott helyet a Rómer-emlékévé rendezvényeinek, amelynek során Nagyváradtól Párizsig bemutatott vándorkiállítás, 2015. november 27-én Győrben pedig konferenciát szerveztek. Ezen műhelymunkába nem csupán különböző tudományágak képviselői (régészek, történészek, néprajzkutató, botanikus, levéltáros) kapcsolódhattak be, hanem „civiliek” (plébánosok, tanárok) is (forrás: http://romer2015.hu/?page_id=8, letöltve 2016. jan. 24).

A Rómer-emlékévé záróakkordjaként a győri konferencián mutatták be az Arrabona 51-es, emlékének szentelt emlékszámát.

A tizenhét tanulmányt tartalmazó kötetet a győri akkor még Xántus János Múzeum egykori (1994 – 2004) igazgatójának, Szőnyi Eszternek 2009-ben, a múzeumalapítás 150. évfordulóján elhangzott beszéde (7–10 o.) vezeti be. Közérthetően összefoglalja Rómer Flóris győri tevékenységének jelentőségét és emlékezetének fontosságát, amelyet a múzeum 2013-as átnevezésével és a Rómer-emlékévé szervezésével tovább ápoltak. Külön öröm, hogy a 2011-ben elhunyt régész-igazgató gondolatait így az évforduló alkalmából nyomtatásban lehet olvasni.

A következő három tanulmány a Rómer Flóris munkásságának első időszakát meghatározó természettudományos érdeklődést, gyűjtést állítja a középpontjába. Galambos István (11–22. o.) botanikus, a zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum nyugalmazott munkatársa kronológiai sorrendben, helyszínenként (Győr 1839–1845, 1858–1861, Pozsony 1845–1848, Novi Marof 1856–1857) mutatja be Rómer természetrajzi útjainak, szertár- és fűvészkert-fejlesztési tevékenységeinek főbb állomásait. „A Bakony” című útirajz természettudományos észrevételeinek vizsgálatával a geológiai-öslénytani jellegű feljegyzések túlsúlyát figyelte meg. A „Magyarország középkori természeti viszonyairól” 1861-ben tartott akadémiai székfoglaló előadása Rómer utolsó természettudományos munkája (17. o.). Természettudósi munkájának elismeréseként 1953-ban egy eocén puhatestű fajt (*Turritella romeri Szóts*) nevezték el róla. Galambos István megelőlegezve a következő tanulmány témáját a fennmaradt Rómer-féle növénytani, ásványközettani és paleontológiai gyűjtések állapotát, feldolgozottságát értékeli. E munkához Schmidt Dáviddal (23–43. o.) a Magyar Természettudományi Múzeum Collectio Historicae

gyűjteményében őrzött 190 Rómer cédulájával ellátott, 1843–1848 közötti herbáriumi lap faj, lelőhely (mai településhatár) beazonosításával, adatbázisba felvételével járultak hozzá. E gyűjtemény egyik jelentős súlypontja a mai Magyarország területén Győr-Moson-Sopron megye. Innen majdnem 40 lap származik, köztük a Hanságból ma már kipusztult növényritkaságokkal. Áldozó István győri főlevéltáros munkája Rómer Flóris tevékenységének egy már-már elfeledett aspektusáról, a meteorológiáról értekezik (45–62. o.), az 1858. április és augusztus között személyesen, majd tanítványaival vezetett észlelési naplók alapján. 1858. április 4-én a Győri Közlönyben Rómer felhívást tett közé az időjárás események megfigyelésére: úttörő szerepe volt ennek abban az időben, amikor még a budai egyetemen üzemelő észlelőhely működése szünetelt (1849–1861 között). A győri állomáson a pannonthalmi észlelőhely adataival is összevetették a helyi észleléseket.

Rómer Flóris tanári működése nem választható el a természettudományoktól, tekintve, hogy leggyakrabban „reál” tárgyakat (természetráajz, fizika, matematika) oktatott. Dékány Ferenc ásványrárói plébános a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnáziumban 2015. április 10-én elhangzott előadása szerkesztett változatában (341–348. o.) Rómer tanári, szertáralapítói tevékenységén és a Bakony szerzőjeként követett munkamódszerén keresztül az emberi értékek (tudás, szorgalom, hazaszeretet, erkölcsi tartás) közvetítésére hívja fel a figyelmet, amelyet a bencés tanár nevelői munkája során mindig szem előtt tartott. Ugyancsak személyes hangvételű tanulmány Varga József, Rómer Flóris tanári munkájának részletes, ugyanakkor élvezetes összefoglalásával (311–340. o.). 1839-ben a győri bencés gimnáziumban Rómer ugyan a magyar és a latin nyelv tanítását kezdte el, két éven belül az érdeklődésének jobban megfelelő fizika, természetrajz, gazdaság oktatását vette át, amelyet Pozsonyban folytatott. Előadásait iskolán kívüli érdeklődők is látogatták. Tanári „népszerűségének” csúcsát jelentette, hogy József nádor megbízta a 15 éves József főherceg természetrajzi tanításával. Tanítványával bensőséges viszony alakult ki, amelyet a tanulmány kedves kerettörténete igazol. A szabadságharc után csak 1856–57-ben taníthatott újra nyilvánosan Kőszegen, majd Győrben, 1861-től pedig a pesti királyi katolikus főgimnázium igazgatójaként jelentős szervezeti újításokat vitt véghez. 1868–1877 közt a pesti egyetem nyilvános tanára lett. Pedagógiai munkájának sikerét egyfelől a hálás tanítványok sora (József főherceg, Ebenhöch Ferenc, Hampel József) bizonyítja, másrészt több esetben kérték tanácsát, támogatását oktatási és nevelési ügyekben, még nagyváradi éveiben (1877–1889) is, például a „Tanítónök Otthona” ügyében. Rómer Flórist mint bencés

tanárt ábrázoló tanulmányok révén, az iskolai emlékek közös hatása alatt mindannyian közelebb kerülhetünk a tudományos munkásság mögött rejtőző (tanár)emberhez.

Rómer néprajzi gyűjtéséről egy tanulmány, Gráfik Imre néprajztudósé emlékezik meg a kötet második felében (269–290. o.). Feldolgozza az 1873-as bécsi világkiállításra Rómer Flóris által Bars, Gömör, Szepes, Túróc, Trencsén, Nyitra, Sopron, Pozsony megyékből, a Dunántúl más területeiről, valamint Kalocsa, Munkács és Pest környékéről összegyűjtött 600 tárgy jegyzékét. Érdekes egybeesés, hogy a néprajzi tárgyak összegyűjtésére a győri múzeum korábbi névadójával Xántus Jánossal együtt kaptak megbízást. Ugyan a Rómer-féle jegyzékben szereplő tárgyak beazonosítása a gyűjtemény 1872–1898 közötti hányattatásai, a lista kettős sorszámozása miatt nem egyértelmű, mégis a Xántus-féle gyűjtéssel együtt az 1898-ban a Néprajzi Múzeumba került 2300 tárgy a múzeum gyűjteményének, a magyarországi néprajzi gyűjtésnek alapját képezte. A szerző még röviden kitér Rómer céhes étellel kapcsolatos kutatási, kutatásszervezői tevékenységére: az 1876-ban Rozsnyón céhemlékekből rendezett kiállításra, az 1877-ben a Magyar Történelmi Társulat ülésén elhangzott felhívására, amelynek nyomán a céhládák, emléktárgyak és jegyzőkönyvek gyűjtése lendületet vett.

Hermann Róbert hadtörténész nagyobb lélegzetvételű tanulmányának (217–258. o.) témája Rómer Flóris részvétele az 1848–49-es szabadságharcban. Közismert tény, hogy Római Ferenc néven utászként harcolt a szabadságharcban. Az 1848. november 13-án a *Pressburger Zeitungban* közzétett buzdító kiáltványa és az 1849. november 24-i haditörvényszéki ítélet közti egy évből közvetlen forrás azonban nem áll rendelkezésre az életéről. Így korábbi életrajz írói (Hampel József, Kumlik Emil, Fraknoi Vilmos) is téves mendemondákat, családi legendákat hagyományoztak tovább. Hermann Róbert tanulmánya megkísérel rekonstruálni a 2. utász-zászlóaljnak, Rómer egységének mozgását a szabadságharc hadmozdulataiban, így valószínűsíti azt a tizenegy ütközetet, amelyben Rómer Flóris is részt vett és hadbírószámban említ. Az alapos munka eredményesen zárult, a zászlóalj részvételéről összesen tizenhét csatában van adat, amelyek közül 1849. január 25-én Ceglédnél, április 19-én Nagysallónál, június 9–21. között a Vág mentén négy ütközetben Rómer nem lehetett ott.

A haditörvényszék ítélete nyomán, Rómer Flóris fogságából írt leveleit korábban már részletekben közzétették az Arrabona hasábjain (Kőhegyi & Rákóczi 1966; Kőhegyi & Rákóczi 1968), de az első, 1849. december 12-én a bécsi börtönből édesanyjának írt levelet csak nemrég találta meg és most közli német átíratban Prohászka Péter régész,

történész (259–268. o). Rómer 1849. december 6-án gyűjteményeit és vagyonát édesanyjának ajándékozta, e levélben bécsi „kényszer-tartózkodásáról” számolt be, és igyekezett édesanyját megnyugtatni.

A forrásközlő, történelmi tanulmányok sorába illeszkedik Debreczeni-Droppán Béla munkája, amelyben Rómer Flóris emlékének „tárgyi” bizonyítékait (szobrok, emléktáblák) veszi sorra. Már két évvel elhunyt után javasolták emlékének ápolását többféle formában (utcanév, szoborállítás), elsősorban szülővárosában, Pozsonyban, majd az 1910-es években Budapesten is domborműveken örökítették meg. Az 1. világháború végétől 1989/90-ig elvéve találkoztunk nyilvános megemlékezéssel Rómerről (emléktáblák: 1970. bakonyi Pantheon, 1978. kőszegi gimnázium jeles tanárai közt, 1980. tatai gimnázium egykori tanulójaként). Az 1990-től „újjáéledő” tisztelet tetőpontja a születésének 200. évfordulóján tartott rendezvénysorozat. Függetlenül publikálja a szerző a pozsonyi Rómer-szobor 1907-es megkoszorúzásakor, az 1916-os Rómer-Hampel-Pulszky emlékmű avatásán, valamint az aquincumi Rómer-emléktábla leleplezésekor elhangzott beszédeket.

A legnagyobb terjedelmű új forrást Csécs Teréz, a győri múzeum könyvtárának vezetője, egyben a kötet szerkesztője teszi közzé: Rómer Flóris 1867-es párizsi világkiállításon vezetett naplóját (1867. március 23. – november 24.; 349–391. o), amelyet az Országos Széchényi Könyvtárban őriznek. Bevezetőjében ismerteti az előzményeket: Rómer mint régészeti kiállításért felelős kiállítási biztos kinevezéséről, utazásáról; említést tesz további forrásokról: a Rómer által írt kiállítási katalógusról, a Pesti Naplónak küldött „Párisi Levelek” címen küldött tudósításokról, XXII–XXIV. jegyzetfüzetéről. A párizsi világkiállítási napló első része eredetileg vendégkönyv, amelyből szerteágazó kapcsolati háló bontakozik ki, ez nem része a tanulmánynak. Az Ausztria pavilonjában, de a kiegyezés évében saját név és címer alatt megjelenő Magyar Királyság kiállítását Európa uralkodói és a magyar emigráció képviselői is meglátogatták. Tekintettel a rengeteg névre, vázlatos utalásokra, az eligazodást lábjegyzetek és betűrendes névjegyzék segíti. Rómer itt mélyítette el kapcsolatát az európai tudósokkal, archaeológusokkal. Többek közt egy nemzetközi régésztársulat létrehozását szorgalmazta, amelyről naplójában így emlékezett:

„moszkvai biztosnál Filemonov urnál összegyűltünk: Mandelgren svéd, Schmidt dán; Castellani olasz; van Kellern német alföld, Dr Clément svajczi, Aragas portugál, Henszmann és én MOrszági biztosok indítványozván, hogy egy internationalis archéologiai társulat a többi nemzetekkel alakulván, a histoire du travail

évenként más országban állítson ki — egyesülés útján discussiók tartassanak és catalogues raisonnés adassanak ki.” (máj. 29, 360. o.)

Ezen törekvése 1876-ban valósult meg Budapesten a VIII. Ősrégészeti és Embertani Kongresszus (Congres International d’Anthropologie et d’Archeologie Prehistoriques) szervezésével; amelyben Rómer döntő szerepét, jelentőségét Prohászka Péter tanulmánya vizsgálja (87–114. o.). A szeptember 4-9 közt tartott nemzetközi konferencia és a hozzákapcsolódó kiállítás, valamint ásatások – köztük az azóta híressé vált bronzkori tell-településen, Tószegen – lebonyolítása tekinthető szakmai pályafutása csúcának. A kongresszus szervezési munkái kapcsán a tanulmány közlése Rómer Flóris két, összefogásra buzdító körlevelét, és egy jelentését, amelyekben ma is érvényes szempontok szerint kívánja bemutatni Magyarország régészeti emlékeit: egy szaktérkép szerkesztésével, kiállítási tárgyak összegyűjtésével az ország minden vidékéről és a határon túlról, tudományos ásatások végzésével, fém és kő tárgyak „anyagvizsgálatával”, állatsontok meghatározásával, valamint tudományos publikációkkal.

A Magyar Nemzeti Múzeum régészének, a kőeszköz-vizsgálatok egyik szaktekintélyének, T. Bíró Katalinnak tanulmánya (63–86. o.) éppen Rómer Flóris 1878-as adatai nyomán a kőeszközök és nyersanyagaik elterjedéséről közöl két szaktérképet. Holott az 1866-os Műrégészeti Kalauzban Rómer a pattintott kőeszközök kapcsán még azt jegyezte meg, hogy ilyenek Magyarország területéről nem ismertek, látható, hogy az 1876-os világgongresszus konferenciakötetében Rómer már 141 obszidián (5. kép), 106 kova lelőhelyről (6. kép) tesz említést, amelyek közül 137, illetve 105 lelőhely volt beazonosítható. Sajnos e korai gyűjtésű kőeszközöknek csak kis része jutott közgyűjteménybe, például egy emblematikus darab a mezőkeresztesi (valószínűleg Biharkeresztes) nagy (1,390 kg súlyú) obszidián magkő, amelyet Rómer az Archaeológiai Értesítő hasábjain közölt. A kőeszközök formájának és sokrétű funkciójának (akár jelképek is lehetnek) vizsgálata mellett Rómer már „anyagra való összehasonlításuk”-at, azaz nyersanyag-vizsgálatokat is végeztetett.

Rómer Flóris régészeti hagyatékának egy elfeledett részét kutatta igen érdekes eredményekkel Kondorosy Szabolcs régész. Tanulmányában (205–216. o.) az Iparművészeti Múzeumban őrzött, Bunyitay Vince nagyváradi egyháztörténész gyűjtéséből származó 68 török kori pipát kísérelte meg lelőhelyhez, illetve kontextushoz kötni Rómer feljegyzései alapján. Az 1883-as nagyváradi ásatás jegyzetei, rajzai, leleteken lévő cédulák alapján 63 db-ot sikerült beazonosítania a nagyváradi középkori székesegyház 17. századi feltöltésének anyagában előkerültekkel. Külön jelentősége a

tanulmányának, hogy Rómer az ásatási jelentésnek csak az első részét (főként sírkövekről) tette közzé az *Archaeológiai Értesítő*ben, a kisletelek ismertetésére már nem került sor. A tanulmány sajnálatos módon az Iparművészeti Múzeumban megmaradt pipákról nem tartalmaz ábrát.

Rómer Flóris II. és VIII. jegyzetfüzetében található feljegyzéseit és a győri székesegyház mai állapotát hasonlítja össze László Csaba középkoros régész műemlékvédelmi szempontból fontos tanulmánya (193–204. o.). E jegyzetek egyik fő értéke a pontos megfigyeléseiben, részletekre kiterjedő rajzain túl, hogy a győri székesegyház 1861-es, Simor János püspök által vezetett felújítási munkálatait megelőző állapotokat rögzítették.

Ugyancsak Rómer Flóris műemlékvédelmi munkájának állít emléket Prohászka Péter a kötetben található második tanulmánya (179–192. o.). Rómer első komárom-ószönyi kirándulását a „Bakony” című műve örökíti meg. Nem elégedett azonban meg az ókori város és légiós tábor emlékeinek leírásával, kutatásával, hanem a helyi érdeklődőket (Malek Károly útbiztos, Kosztka Károly állami mérnök) bevonva megőrzésüket is szorgalmazta. Brigetioi munkájának fontos állomása 1861, amikor az *Archaeológiai Bizottságtól*, *Ipolyi Arnoldtól* kapott megbízást az itteni római kori emlékek számának, állapotának felmérésére, amelynek eredményeképp III. jegyzetfüzetének komáromi bejegyzései születtek. A következő években is visszatért ide római kori tanulmányainak anyaggyűjtéséhez, majd 1874. évi bejárásának tapasztalatai nyomán „örökségvédelmi javaslatot” tett a brigetioi emlékek megmentésére. E szerint az előkerülő kömlékeket Kosztka Károlynál kötelesek az építők bejelenteni, a kisebb leletek felvásárlásához pedig anyagi fedezetet biztosított a mérnök számára.

Ilon Gábor régész, tanulmánya (145–178. o.) nem Rómer Flóris munkásságát, gyűjtéseit dolgozza fel, hanem életművének továbbvitelét célozza meg. Rómer bakonyszücsi halom-leírásaiból kiindulva, két magángyűjtő bakonyi régióból származó bronztárgyainak közlésén és a régészettudomány publikációinak az itteni halomsírokat érintő összefoglalásán át kísérel meg rekonstruálni a késő bronzkori harcos típusokat a régióban. Ezt követően a Bakony-vidéki leletanyagot a Kelet-Mediterráneummal, Mükénével állítja párhuzamba, és jut a cikk epilógusában megfogalmazott igény szerint messzemenő esemény- és gazdaságtörténeti következtetésekre a Kr.e. 1300–1100 közti időszakot illetően. Ahogy a hivatkozott könyvtárnyi szakirodalomból látszik az Égeikum és a Kárpát-medence kapcsolata a bronzkor- kutatás „divatos” és régóta vitatott kérdése, míg a szerző egyértelműen a késő Halomsíros – korai Urnamezős kultúra kelet-mediterráneumi hatása mellett teszi le a voksát.

Mester Zsolt, az ELTE Régészettudományi Intézetének adjunktusáé és egyetemi munkatársáé az egyetlen tanulmány (115–144. o.), amely nem említi Rómer Flóris személyét, bár ez véleményem szerint értékéből mit sem von le. A Kisalföldön eddig egyedülállóan korai lelőhely feltárájáról tudósítanak Páli határából, amelynek feldolgozása, további vizsgálata jelenleg is folyik. Eddigi eredményeik, elsősorban a feltárt pattintott kőeszközök jellege, típusai alapján az epipaleolitikum-mezolitikum időszakára, mintegy 12–11 000 évvel ezelőtre keltezhető. A Rómer által is kutatott Rába-völgy e korai lelőhelye fontos adatokkal szolgálhat az élelemtermelő és vadászó-gyűjtő közösségek kapcsolatát, elterjedését illetően.

A tizennyolc tanulmányt többnyire szövegekői színes ábrák, számos helyen Rómer jegyzeteiből származó kivágatok illusztrálják. T. Biró Katalin munkájánál feltehetőleg a táblázatok és térképek összefüggése miatt mintegy függelékként követik a szöveget a képek, ez azonban a szövegbeli utalások miatt az olvasás hosszabb megszakítására kényszerít. A tanulmányokat végjegyzetek, irodalomjegyzék, majd angol nyelvű összefoglaló zárja. Varga József munkájának angol címe (Flóris Rómer and the Mária Dorothea Association) talán a szerző kérésére a magyar tanulmány témájától eltér, ami számomra ellentmondásosnak tűnik. A főként Prohászka Péter tanulmányaiban előforduló német, francia idézeteket véleményem szerint érdemes lett volna legalább végjegyzet formájában nyersfordításban közzétenni (88. o., 110. o., 260–262. o.). A gazdag írott forrásanyagot legtöbb esetben kurzív betűtípussal jelezték, ez a koncepció nem valósult meg maradéktalanul. A közel 400 oldalas kötetben elkerülhetetlenül maradt néhány elütés, elgépelés: félreérthető lehet, hogy az első lapokon, Szőnyi Eszter tanulmányában Rómer győri működésének kezdeteként 1939 szerepel (7. o.).

Sorrendjüket tekintve Szőnyi Eszter bevezető tanulmányát követően, Rómer munkásságának időbeliségét követve először a természettudományi közlemények (három munka), majd a legbővebb régészeti rész után (hét munka), a történelmi jellegű és forrásközlő tanulmányok következnek. Ez utóbbiak közt, a kötet vége fele található Rómer tanári és néprajzi munkájával kapcsolatos írások. Kimondottan Győr-Moson-Sopron megyei vonatkozású Szőnyi Eszter, Mester Zsolt és munkatársai, valamint László Csaba és Áldozó István tanulmánya. Győri vonatkozásokat többen is említenek: Hermann Róbert (Győr sáncolása), Gráfik Imre (Győr környéki néprajzi tárgyak), Debreczeni Droppán Béla (győri szobor, utcanév), Dékány Ferenc és Varga József pedig győri tanári működésének szentelnek hosszabb részt.

Összességében a kötet változatos írásai jól szemléltetik Rómer Flóris egyéniségét, széles körű

érdeklődését. A tanulmányok jelentős része hagyatékanak tudományos igényű feldolgozásához járul hozzá, olyan eddig kevésbé kutatott területeken is, mint a meteorológia vagy a botanika. A szélesebb körben ismert, szűken értelmezett régészeti hagyatékon túllépve néhány régész saját kutatásairól számol be. Römer úttörő munkásságát máig aktuális kérdésfelvetések jellemzik, ahogy láthattuk ezt a köeszköz-vizsgálatok, kongresszus-szervezés, vagy éppen a műemlékvédelem problémájánál. A tudományos munkán túl a kötet Römer Flórist mint embert is közelebb hozza írásainak részletes közlésével, tanári munkájának bemutatásával. Az Arrabona legújabb kötete tudományos igénnyel és előremutató felvetésekkel ápolja Römer Flóris emlékét születésnek 200. évfordulóján, amelyért a szerzőkön kívül köszönet illeti a szerkesztőt és a kiadót.

Irodalom

KERNY & MIKÓ (2016): Kerny Terézia, Mikó Árpád, *Archaeologia és műtörténet. Tanulmányok Römer Flóris munkásságáról születésének 200. évfordulóján*. MTA BTK Budapest, 1–278.

KŐHEGYI & RÁKÓCZI (1966): Kőhegyi Mihály, Rákóczi Anna, *Römer Flóris levelei édesanyjához*

az olmützi kazamatákból / Floris Romer's Briefe an seine Mutter aus den Kasematten von Olmütz. *Arrabona* **8** 201–214.

KŐHEGYI & RÁKÓCZI (1968): Kőhegyi Mihály, Rákóczi Anna, *Römer Flóris levelei Gratzl Józsefhez, az olmützi és Josefstadti kazamatákból*. *Arrabona* **10** 141–162.

MRE (2003): Visy Zsolt et al. szerk., *Magyar régészet az ezredfordulón*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1–486.

RÓMER (1886): Römer Flóris, *Régészeti vallomások. Elnöki Beszéd az Országos Régészeti Közgyűlésen, 1885. augusztus 4.* In: *Az Országos Régészeti és Embertani Társulat Évkönyve 1879/1885*. Budapest, 48–51.

VALTER (2015): Valter Ilona: *Szóval, tettel – Römer Flóris Ferenc élete és munkássága (1815–1889)*. Duna-Mix Kft., Budapest, 1–65.

Melis Eszter
Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és
Vagyon-gazdálkodási Központ /
MTA BTK Régészeti Intézet
melis.eszter@gmail.com

